

УДК 330.342
UDC 330.342

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ

Щербакова Н.О., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна

FEATURES OF TOURISM CLUSTERS ESTABLISHMENT AND OPERATION

Shcherbakova N.A., Ph.D., National Transport University, Kyiv, Ukraine

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ

Щербакова Н.А., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина

Постановка проблеми. Туризм виступає важливою складовою соціально-економічного розвитку держави. Він позитивно впливає на такі сектори економіки як транспорт, торгівля, сільське господарство, зв'язок та ін. Нажаль, в порівнянні зі світовими туристичними потужностями, туристична галузь України розвивається дуже повільними кроками. Інтеграційні процеси які відбуваються у світі потребують від підприємств туристичної індустрії швидко адаптуватися, реагувати на соціально-економічні, політичні, демографічні, науково-технічні зміни. Наразі, постає потреба в використанні ефективних форм інноваційного економічного розвитку, одним з яких є кластерний підхід.

Аналіз публікацій. Проблемам використання кластерного підходу присвячено багато уваги у наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених, таких як Андрусяк Н.С., Босовська М.В., Волошина І.М., Войнаренко М.П., Гудзь М.В., Портер М. Цихан Т.В. Янг Лоурен С. та ін. [1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10]. Однак, концепції їхніх досліджень відрізняються підходами щодо визначення та вибору кластерних структур, також подальшого дослідження потребує питання стану та перспективи розвитку кластерів, які стали дуже популярними в багатьох країнах світу.

Мета роботи – дослідити особливості створення та функціонування туристичних кластерів в Україні та перспективи їх подальшого розвитку. Об'єкт дослідження – процес формування та розвиток кластерів.

Основна частина. Сьогодні немає загальновизначеного підходу щодо розуміння сутності поняття «кластер». Термін кластер було введено в 80-х роках ХХ століття американським вченим М. Портером, під ним розумілося найбільш досконала форма досягнення конкурентних переваг підприємств які спільно функціонують і характеризуються близькістю напрямів діяльності та взаємодоповнюють один одного [1]. Е Лоурен Янг під кластером розглядає групу компаній, розташованих поруч [2]. Цихан Т.В. розуміє кластер як спільноту фірм, тісно пов'язаних галузей, які взаємно сприяють зростанню конкурентоспроможності один одного [3]. Войнаренко В. під кластером розуміє територіально-галузеве об'єднання підприємницьких структур, які співпрацюють з науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення конкурентоспроможності учасників та економічного зростання регіону [4].

Передумовою створення кластерних структур є: налагодження партнерських відносин між підприємствами, об'єднання технологічно пов'язаних підприємств, пошук суміжних і підтримуючих підприємств для покращення інфраструктури, укладання угод про співпрацю.

Головним завданням кластера є розвиток регіону та галузі, в якій вони сформовані. Перед створенням кластера потрібно визначити структуру кластерної моделі, визначити умови формування і подальшого її функціонування.

В процесі створення кластера необхідно звертати увагу на такі ознаки:

- наявність підприємства-лідера, що визначає довгострокову господарську, інноваційну стратегію розвитку кластера, координує спільну діяльність;
- створення оптимальної кількості учасників-партнерів, між якими існує активна взаємодія та стійкі зв'язки;
- досягнення оптимального портфеля учасників, склад та структура яких достатні для створення позитивних ефектів кластерної взаємодії;
- довгострокова координація спільної діяльності, розвиток у рамках реалізації виробничих програм, інноваційних процесів;

- наявність стандартів якості;
- спеціалізований характер співпраці;
- наявність спільного споживчого ринку;
- формування сильних конкурентних позицій на ринках і створення високого ринкового потенціалу учасників кластера;
- взаємодія учасників на основі ринкового механізму та самоініціативи, які першочергово об'єднуються для підвищення конкурентоспроможності, а не прибутку;
- відсутність жорсткої підпорядкованості та ведення діяльності на засадах взаємовигоди;
- формування та підтримання колективного бренду та іміджу;
- централізація управління, досягнення єдності цілей;
- зростаюча інноваційність;
- активізація зв'язків та відносин між учасниками кластера;
- взаємодія кластера із владою та іншими публічними організаціями;
- добровільність членства;
- досягнення відкритості кластера – вільного та швидкого входу-виходу учасників[5, 6].

Формування кластера може здійснюватися за наступними підходами:

- еволюційний – розглядає процес створення та етапи розвитку кластеру, формування взаємозв'язків між об'єктами кластеру;
- інституційний – передбачає опис кластерної структури як сукупності інституцій, регламентованих відносин, організаційно-економічних відносин та організаційно-економічних механізмів взаємодії учасників;
- ресурсно-технологічний – акцентує увагу на необхідності комбінації ресурсів, акумулювання додаткових знань, спільного отримання компетентностей підприємствами учасниками туристичного кластера як передумови створення додаткової цінності – високоякісного туристичного продукту;
- географічний – зосереджується на територіальній ознаці;
- якісний – оцінює кластер з точки зору отримання додаткових вигід підвищення ефективності, досягнення результативності;
- поведінковий – визначає кластер як набір відносин, ситуаційних моделей поведінки між індивідами та організаціями;
- структурний – характеризує кластер з позиції його організаційної будови та наявності організаційних зв'язків між елементами;
- управлінський – характеризує кластер з позиції специфічних організаційних форм управління територіально-інтегрованими незалежними суб'єктами;
- системний – досліджує кластер як системне утворення з притаманними йому ознаками, властивостями та характеристиками;
- стратегічний – визначає кластер з позиції формування ринкових переваг, дослідження стратегічних цілей [6].

Оцінку ефективності створення й функціонування кластерного утворення доцільно здійснювати на основі системи ключових показників, які розподілені на чотири блоки:

1. Виробнича структура кластера:

- виробництво окремих видів товарів, послуг у вартісному вимірі;
- товари та послуг кластерів орієнтовані на експорт у вартісному або натуральному відображенні;
- виробництво окремих видів товарів та послуг, у відсотках від загального обсягу.

Ці показники характеризують обсяги виробництва туристичного кластера і ступінь його орієнтації на випуск прогресивних конкурентоспроможних товарів і послуг світового рівня.

2. Ресурсний потенціал кластера:

- природно-ресурсний потенціал (обсяги розвіданих природних ресурсів у поточних цінах);
- кількість підприємств, що беруть участь у кластері;
- середня чисельність працюючих, осіб;
- середньорічна вартість основних виробничих фондів.

3. Інвестиційна діяльність:

- оборотні кошти, грн.;
- нематеріальні активи (без інтелектуальних інвестицій);
- фінансові інвестиції;
- інтелектуальні інвестиції (внески у підготовку кадрів, ноу-хау, фінансування найновіших розробок);

- частка інтелектуального продукту у наданих послугах та виготовлених товарах кластера.

4. Економічні показники кластера:

- балансовий прибуток;
- дохід від реалізації товарів, послуг;
- рентабельність [5].

В таких країнах, як США, Японія, Німеччина, Італія, Австрія, починаючи з кінця ХХ століття і дотепер здійснюється державно-приватна підтримка кластерних формувань [7, 8]. Це дозволило підвищити конкурентоспроможність економіки, активізувати інноваційні процеси узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону, країни.

В Україні перші спроби запровадити концепцію бізнес-кластерів припадає на 1998 р., коли за підтримки Хмельницької обласної адміністрації було створено кілька кластерів – швейного, будівельних матеріалів та агропромислового комплексів [9].

Прикладами туристичних кластерів, які успішно функціонують сьогодні в Україні є:

- «Кам'янець» (м. Кам'янець-Подільський) та «Кам'янецький дивокрай» (с. Колибаївка, Кам'янець-Подільський район) спеціалізуються на реконструкції та будівництві готелів, закладів харчування, розробкою нових туристичних маршрутів, розвитком сувенірної промисловості, участі у створенні «Золотого кільця» туристичних маршрутів Західного регіону України, що об'єднує цікаві історичні і архітектурні пам'ятки в містах Львові, Івано-Франківську, Ужгороді, Чернівцях та Кам'янець-Подільському;

- «Подільська гільдія ремісників» (м. Кам'янець-Подільський) – займається реконструкцією Середньовіччя;

- «Оберіг» (м. Грицеве, Шепетівський район), який базується на використанні високого потенціалу рекреаційних та історико-культурних ресурсів території, спеціалізується на еко- та агротуризмі;

- «Південні ворота України» (м. Херсон) – займається відновленням ярмаркових та торгівельних заходів, які мають глибокі історичні витоки;

- «Сузір'я» (Івано-Франківська область), який спеціалізується на наданні туристичних послуг, виготовленні сувенірної продукції, виробів з овечої шкіри, народних промислів, тощо.

- «Буковель» (с. Поляниця, Івано-Франківська область) міжрегіональний гірський туристичний кластер;

- «Сім чудес України» (Закарпатська область) – займається реалізацією спільних інформативних, комунікативних, культурних, туристичних, екскурсійних заходів, у тому числі створення належної структури взаємозв'язків та інфраструктури [6, 9, 10].

Відмінністю туристичних кластерів від інших галузей є їх структура, яка складається з секторів виробництва, допоміжного та забезпечуючого секторів. Сектор виробництва включає: туроператорів, турагентів, заклади розміщення та харчування, екскурсійні бюро, транспортні організації, заклади розваг, курортно-оздоровчі, спортивні установи. Допоміжний сектор складається з органів державної влади, страхових компаній, фінансових установ, освітніх та науково-дослідних установ, бірж праць, підприємств з виробництва сувенірів та товарів туристичного призначення, поліграфічних організацій, телерадіокомпаній та ін. Забезпечуючий включає: транспортну інфраструктуру, зв'язок та комунікації. Лише за наявності вищезазначених складових кластер зможе ефективно функціонувати та відновлюватися.

Сьогодні формування кластерних структур для України є дуже перспективним напрямом, для підвищення економіки регіону, впровадженні інноваційних технологій, покращення якості товарів та послуг. Однак, існують різноманітні перешкоди на шляху їх створення та розвитку. Основними проблемами є : нерозвинена інфраструктура; нестабільний фінансовий стан; брак кваліфікованої робочої сили; складність у взаємодії в ієрархічній структурі кластерів; нерозуміння вигод від кластерного підходу; низький обсяг інвестицій; відсутність правової підтримки з боку держави та незацікавленість державних органів влади щось змінювати.

Висновки. Нажаль зараз на державному рівні України кластерні відносини не є пріоритетним напрямом дослідження, хоча переваги нової форми організації підприємницької діяльності є очевидними. Так, спільна взаємодія учасників-партнерів в туристичній галузі призведе до ефективного використання наявного ресурсного потенціалу, скорочення господарських ризиків, підвищення якості обслуговування та формування сильної конкурентної позиції на ринку, чого достатньо складно досягти малим підприємствам.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Портер М. Конкуренція / М. Портер . – М.: Видавничий дім "Вільямс", 2005. – 608 с.
2. Янг Лоурен С. Технопарки та кластери фірм / Лоурен С. Янг. – К.: ПЕРУ, 1995. – 121 с.

3. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития / Т.В. Цихан // Теория и практика управления. – 2003. – № 5 – С. 65.
4. Войнаренко М.П. Концепція «кластерів» як альтернативна командно-адміністративна система управління / М.П. Войнаренко, Л.П. Радецька, В.Р. Філінюк // Проблеми реформування економіки України. – К.: Логос, 1999. – С. 74-75.
5. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. Волошина І.М. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. – 328 с.
6. Босовська М.В. Інтеграційні процеси в туризмі: монографія / М.В. Босовська. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 832 с.
7. Туристична політика зарубіжних країн: підручник / за ред. А. Ю. Парфіненка. – Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 219 с.
8. Кластери як інструмент регіонального розвитку: матеріали науково-практичного семінару (16.07–20.07.2012 р.) / за ред. проф. В.В. Мамонової. – Х.: ХарПІ НАДУ, 2012. – 115 с.
9. Гудзь М.В. Проблеми та перспективи розвитку регіональних кластерів в Україні [Електронний ресурс] / М.В. Гудзь // Ефективна економіка. – 2015. – Вип. 2 – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4231>.
10. Андрусак Н.С. Рекреаційно-туристичні кластери як ефективний інструмент міжрегіональної та міжнародної співпраці [Електронний ресурс] / Н.С. Андрусак // Географія та туризм. – 2014. – Вип. 28. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/andrusjak.htm.

REFERENCES

1. Porter M. Competition. - M.: Publishing House "Williams", 2005. - 608 p.
2. Young L.E. Tehnoparky and clusters of firms / Lowther L.V. - K.: PERU, 1995. - 121 p.
3. Tsihan T.V. Cluster Theory of Economic Development / T.V. Tsihan // Theory and practice management. - 2003. - № 5 - p. 65.
4. Voynarenko M.P. The concept of "clusters" as an alternative command-administrative system management / M.P. Voynarenko, L.P. Radetzky, V.R. Filinyuk // Problems of reforming Ukraine's economy. K.: Logos, 1999. - pp. 74-75.
5. Prospects for the development of tourism in Ukraine and abroad: management technology models: Collective Monograph / science. ed. Voloshin I.M. - Lutsk: NTU, 2015. - 328 p.
6. Bosovska M.V. Integration processes in tourism: monograph / M.V. Bosovska. - K.: Kyiv. nat. torh.-economical. University Press, 2015. - 832 p.
7. Travel policies of foreign countries: Textbook / science. ed. A.Y. Parfinenko. - Kharkov: Kharkov National University. Karazin, 2015. - 219 p.
8. Clusters as a tool of regional development: Proceedings of the workshop (16.07-20.07.2012) / science. ed. V.V. Mamonov. - X, 2012. - 115 p.
9. Gudz M.V. Problems and prospects regional clusters in Ukraine [electronic resource] / M.V. Gudz // Efficient Economy. - 2015. - issue. 2. - Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4231>.
10. Andrusyak N.S. Recreation and tourism clusters as an effective instrument of interregional and international cooperation [electronic resource] / N.S. Andrusyak // Geography and tourism. – 2014. - issue 28. - Available at: http://tourlib.net/statti_ukr/andrusjak.htm.

РЕФЕРАТ

Щербакова Н.О. Особливості створення та функціонування туристичних кластерів / Н.О. Щербакова // Економіка та управління на транспорті. – К.: НТУ, 2016. – Вип. 3.

В статті наведено особливості та переваги кластерної структури як пріоритетного напрямку організації підприємницької діяльності, за допомогою якого можна створити потужну економіку регіону та країни в цілому.

Мета роботи - дослідити особливості створення та функціонування туристичних кластерів в Україні та перспективи їх подальшого розвитку.

Об'єкт дослідження – процес формування та розвиток кластерів.

В роботі розглянуто ознаки та підходи створення кластерних структур, представлено оцінку ефективності створення й функціонування кластерів, розглянуто структуру туристичних кластерів, досліджено ставлення розвинутих країн до процесу формування кластерних структур, проаналізовано туристичні кластери за областями України та їх функціональною спрямованістю.

Врахування негативних факторів, які призводять до деструктивних наслідків функціонування кластерів, дозволить створити позитивні передумови їх відтворення та утворення нових туристичних кластерних структур у Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: КЛАСТЕР, ТУРИЗМ, КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ, ОЦІНКА, ОБЛАСТЬ.

ABSTRACT

Shcherbakova N.A. Features of tourism clusters establishment and operation. Economics and management on transport. Kyiv. National Transport University. 2016. Vol. 3.

The features and benefits of cluster structure as a priority in the organization of entrepreneurial activity, which you help to create a powerful economy of the region and the country as a whole is shown in the article

Purpose – to explore the features of the establishment and operation of tourism clusters in Ukraine and prospects of its further development.

Object is the process of formation and development of clusters.

In this work the signs and approaches of clustered structures creation, evaluates the effectiveness of the establishment and functioning of clusters, the structure of the tourist clusters are considered. The developed countries' attitude to the process of formation of clustered structures is studied and tourist clusters for regions of Ukraine and their functional significance is analysed.

Taking into account negative factors, that lead to destructive consequences of the operation of the clusters, will create positive prerequisites for their reproduction and the creation of new tourist cluster structures in Ukraine.

KEYWORDS: CLUSTER, TOURISM, COMPETITIVENESS, EVALUATION, REGION.

РЕФЕРАТ

Щербакова Н.А. Особенности создания и функционирования туристических кластеров / Н.А. Щербакова // Экономика и управление на транспорте. – К.: НТУ, 2016. – Вып. 3.

В статье приведены особенности и преимущества кластерной структуры как приоритетного направления организации предпринимательской деятельности, с помощью которой можно создать мощную экономику региона и страны в целом.

Цель работы – исследовать особенности создания и функционирования туристических кластеров в Украине и перспективы их дальнейшего развития.

Объект исследования – процесс формирования и развития кластеров.

В работе рассмотрены признаки и подходы создания кластерных структур, представлена оценка эффективности создания и функционирования кластеров, рассмотрена структура туристических кластеров, исследованы отношения развитых стран к процессу формирования кластерных структур, проанализированы туристические кластеры по областям Украины и их функциональной направленности.

Влияние негативных факторов, которые приводят к деструктивным последствиям функционирования кластеров, позволит создать положительные предпосылки их воспроизведения и создания новых туристических кластерных структур в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: КЛАСТЕРЫ, ТУРИЗМ, КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ, ОЦЕНКА, ОБЛАСТЬ.

АВТОР:

Щербакова Надія Олександрівна, кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, доцент кафедри туризму, e-mail: nadejde@bigmir.net, тел. +380950560703, Україна, 01010, м. Київ, вул. Суворова, 1, к. 251.

AUTHOR:

Shcherbakova Nadejda, Ph.D., National Transport University, associate professor, department of Tourism, e-mail: nadejde@bigmir.net, tel. +380950560703, Ukraine, 01010, Kyiv, Suvorova str. 1, of. 251.

АВТОР:

Щербакова Надежда Александровна, кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, доцент кафедры туризма, e-mail: nadejde@bigmir.net, тел. +380950560703, Украина, 01010, г. Киев, ул. Суворова, 1, к. 251.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бакуліч О.О., кандидат технічних наук, професор, Національний транспортний університет, декан факультету менеджменту, логістики та туризму, Київ, Україна.

Денисенко М.П., доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, професор кафедри економіки підприємства, Київ, Україна.

REVIEWER:

Bakulich O.O., Ph.D. (engineering), professor, National Transport University, dean, faculty of Management, Logistics and Tourism, Kyiv, Ukraine.

Denisenko M.P., Ph.D., Economics (Dr.), professor, Kiev National University of Technologies and Design, professor, department of Economics of Enterprise, Kyiv, Ukraine.